

بررسی جواز یا عدم جواز تغییر جنسیت از نظر شرعی و انواع آن کانون وکلای دادگستری استان مرکزی

بررسی جواز یا عدم جواز تغییر جنسیت از نظر شرعی و انواع آن

سعید رخشان

چکیده:

همواره این پرسش مطرح بوده و هست که آیا از نظر شرعی، تغییر جنسیت جایز است یا حرام؟ ادیان و مذاهب مختلف اسلام در خصوص این مقوله اظهار نظرهایی دارند. مسیحیت آن را مطلقاً حرام دانسته است. زعمای اهل تسنن نیز به طور مطلق، عقیده بر حرمت تغییر جنسیت دارند. قدامای اهل تشیع نیز قائل به حرمت می‌باشند. اما آیت‌الله خمینی اولین فقیه شیعی است که حکم به جواز داده است. پس از ایشان و به تبعیت از وی، تعداد قابل توجهی از مراجع شیعه، فتوا به جواز تغییر جنسیت داده‌اند. البته این جواز، مطلق نیست، مشروط می‌باشد و متشرعین در خصوص انواع تغییر جنسیت، قائل به تفکیک می‌باشند.

به طور کلی می‌توان متقاضیان تغییر جنسیت را به چهار دسته تقسیم نمود:

- ۱- تغییر جنسیت افراد سالم و کامل: فقهای شیعه، متفق القول عقیده بر حرمت تغییر جنسیت این گروه دارند.
  - ۲- تغییر جنسیت افرادی که جنسیت پنهان دارند: تغییر جنسیت این گروه، برای آشکارسازی جنسیت پنهان ایشان است و از آنجایی که عمل جراحی تغییر جنسیت، با تجویز متخصصین و برای درمان این دسته می‌باشد. مطلقاً جایز است.
  - ۳- تغییر جنسیت خنثی (دوجنسی): واجب نیست که خنثی حتماً عمل جراحی تغییر جنسیت را انجام دهد؛ اما منع شرعی نیز ندارد و حکم شرعی آن نیز جواز است.
  - ۴- تغییر جنسیت ترانس سکشوال‌ها: این افراد از لحاظ جسمانی کامل می‌باشند؛ ولی از لحاظ روحی، خود را متعلق به جنس مخالف می‌دانند. فقهای امامیه در خصوص این گروه از افراد، نظرات مختلفی دارند. متقدمین قائل به حرمت می‌باشند و اکثریت فقهای جدید و معاصر، تحت شرایطی، حکم به جواز داده‌اند که به بحث و تجزیه و تحلیل آن می‌پردازیم.
- واژه‌های کلیدی: تغییر جنسیت، ترانس سکشوال، اختلال هویت جنسی، خنثی، همافرودیت

بررسی جواز یا عدم جواز تغییر جنسیت از نظر شرعی و انواع آن کانون وکلای دادگستری استان مرکزی

Check whether or not to permit transsexuals and a variety of justifiability of the

Abstract

For long times it was questioned that if religiously sex change is permitted or forbidden? Different religions and various sects of Islam have described this issue in their viewpoints. The Christianity has regarded its absolutely forbidden. The Sunni scholars have definitely known it forbidden too. Also, the earlier Shiites scholars have known it forbidden too. But Ayatollah Khomeini was the first Shiite jurisprudent who permitted it. Then and in following him, many Shiite jurisprudents have known ordered that the sex change can be done but conditioning that this order is not absolute and should be done in consistent with some conditions. The religious jurisprudents can be differentiated with the regard of their viewpoints about sex change's conditions. In general, the sex change applicants can be divided into four categories:

1. Sex change requested by healthy and complete people: The Shiite jurisprudents unanimously believe that sex change should not be permitted for such people.
2. Sex change for those people who have hidden sex: Sex change for these people is done in order to specify their hidden sex and considering that sex change surgery would be prescribed by the specialists and for treating such people, this could have been done with no prohibition.
3. Sex change for neutral people (bisexual): It is not absolutely necessary that a neutral person should go under sex change surgery but there is no religious prohibition for doing this and it is religiously permitted.
4. Sex change of the transsexuals: These people are physically sound but mentally they believe that they should be categorized into the opposite sex. The Imamites jurisprudents have different views on these people. The earlier scholars believe it prohibited and the contemporary jurisprudents know it permitted conditioning to some circumstances. And this research deals with study of this issue in depth.

Key word: sex change; transsexuals; gender identity disorder; neutral; Hermaphrodite

بررسی جواز یا عدم جواز تغییر جنسیت از نظر شرعی و انواع آن کانون وکلای دادگستری استان مرکزی

مسئله تغییر جنسیت، از دیرباز جزء مسائلی بوده که ذهن بشر را به خود مشغول کرده است. مانند بیشتر دستاوردهای بشری که ابتدا در ذهن پرورده می شوند؛ این امر نیز در ابتدا در حد یک خیال و وهم شمرده می شد. در برخی از داستانهای تخیلی می خوانیم که شخصیتی در ادامه‌ی روند زندگی خود، به یکباره تغییر جنسیت داده و به جنس مخالف تبدیل می شود.

این موضوع می تواند نشان دهنده‌ی این امر باشد که اندیشه‌ی «تغییر جنسیت»، حتی از گذشته‌های دور در سر انسان بوده است و به عنوان یک خیال پردازی به آن نگریسته شده است و با رشد و توسعه‌ی علوم و فنون در سالهای بعد، جامه‌ی عمل پوشیده است.

در افسانه‌ای قدیمی می خوانیم دختری به زیر رنگین کمان رفته و از آن پس تبدیل به پسر شده است. در برخی از باورهای کهن ملل، رد پای اینگونه افکار و افسانه‌ها به وفور دیده می شود که ناشی از تصورات و خیالات آنها می باشد.

خنثی‌ها قدمتی هم طراز پیدایش انسان دارند و در طول تاریخ، اندیشمندان در این فکر بوده‌اند که مسائل و احکام پیرامون خنثی را چگونه حل و فصل کنند و بالاخره خنثی را ملحق به کدام جنس بدانند و احکام کدام جنس را بر اینگونه افراد مترتب بدانند؟

در خصوص احکام شرعی خنثی، حکم به ظاهر می کنند و این حکم به ظاهر، در مورد خنثی غیرمشکل (ظاهر) گره گشاست؛ اما برای تعیین تکلیف خنثی مشکل (غیرظاهر) به مشکل بر می خوریم و نمی توان حکم به ظاهر کرد. زیرا ظاهر خنثی مشکل، متمایل به هیچ کدام از دو گروه زنان و مردان نیست. از این رو به نظرات و آرای متفاوتی بر می خوریم. قداماً، اکثراً پیرامون بحث «ارث خنثی» نظریه پردازی کرده‌اند. البته امروزه با «عمل جراحی» می توان به این بحثها خاتمه داد و تکلیف خنثی را روشن ساخت.

بررسی جواز یا عدم جواز تغییر جنسیت از نظر شرعی و انواع آن کانون وکلای دادگستری استان مرکزی

جواز یا عدم جواز شرعی تغییر جنسیت

طرح بحث:

آیا از اساس، تغییر جنسیت امری مشروع و جایز است یا نامشروع و حرام؟ حکم شرعی آن چیست؟

ادیان مختلف در پی پاسخ به این پرسش اساسی بر آمده‌اند و برخی نیز به سکوت برگزار کرده‌اند و موضع خاصی ندارند. از آنجایی که دین در زندگی بشری نقش پررنگ و قابل اهمیتی دارد و با باورهای انسان سروکار دارد و بیشتر مسائل ذهنی و تعلقات خاطر قشر عظیمی از جوامع را آموزه‌های دینی سروسامان می‌دهند و حتی خیلی از باورهای جامعه را دین می‌سازد و با راهبردهای تعیین شده به پیش می‌برد؛ تعیین تکلیف موضوع تغییر جنسیت در جوامع بشری از دیدگاه دینی و اعتقادی، موضوع مهمی است. اگر دینی تغییر جنسیت را حرام بشمارد، نه تنها پیروان آن دین به هیچ وجه مجاز به انجام چنین امری نیستند؛ بلکه انجام آن از ناحیه فردی از افراد پیروان آن دین، ممکن است مستوجب عقوبت دینی و اخروی باشد.

پس با این وصف، نقش و اهمیت دین در برخورد با پدیده‌های اجتماعی بر کسی پوشیده نیست. موضوع حلال و حرام، آنچنان با لایه‌های ذهنی معتقدین عجین می‌شود که نمی‌توان آن را نادیده گرفت.

الف: مخالفان تغییر جنسیت و دلایل آنها

مسیحیت «تغییر جنسیت» را نه تنها مجاز نمی‌داند؛ بلکه آنرا حرام می‌داند و همچنین اهل تسنن نیز قائل به عدم جواز می‌باشند. ایشان معتقدند که «تغییر جنسیت» نوعی دست بردن در خلقت انسان است و نباید آن را انجام داد. به عبارت دیگر، «تغییر جنسیت» را برابر با تغییر در اصل خلقت دانسته‌اند. شایان ذکر است که معدودی از فقهای شیعه نیز به همان دلایل استنادی اهل تسنن، تغییر جنسیت را مطلقاً حرام شمرده‌اند.

۱- نخستین و مهمترین دلیل مخالفان، آیه ی صدونوزده سوره ی نساء قرآن است. در این آیه، خداوند از زبان شیطان سخن می‌گوید: «و [شیطان گفت]: سخت گمراه کنم و به آرزوهای دور دراز در افکنم و به آنها دستور دهم تا گوش حیوانات را ببرند و امر کنم تا خلقت خدا را تغییر دهند و هر کس شیطان را دوست دارد، نه خدای مهربان آفریننده ی خود را، سخت زیان کرده، زبانی که آشکار است.»

بررسی جواز یا عدم جواز تغییر جنسیت از نظر شرعی و انواع آن کانون وکلای دادگستری استان مرکزی

در این آیه، خداوند، شیطان و دستورهای او برای پیروانش را بازگو می‌کند که از جمله، به آنها دستور می‌دهد تا خلقت خود را تغییر دهند.

شایان ذکر است که در خصوص تفسیر این آیه، مفسران، دیدگاههای متفاوتی دارند که گاه در رد یا تأیید این استناد است. تفصیل این دیدگاهها در این مختصر نمی‌گنجد.^۱

۲- مذمت «تشبه» به جنس مخالف که در روایات آمده است؛ دومین دلیلی است که مخالفان تغییر جنسیت و معتقدین به عدم جواز آن، بدان تمسک جسته‌اند. «تشبه» بدین معناست که فرد خودش را شبیه جنس مخالف آرایش کند و لباس جنس مخالف بپوشد و حرکات و رفتار جنس مخالف را از خود بروز دهد. مخالفان، معتقدند از آنجایی که «تشبه» مذموم و ممنوع شده است و تغییر جنسیت نیز نوعی «تشبه» است؛ در نتیجه حرام و غیرمجاز است.

۳- سومین دلیل مخالفان تغییر جنسیت، «اخلال تعداد مذکرها و مونث‌ها» و در نتیجه «اخلال در نظم الهی» و آفرینش خداست. اینان معتقدند با تغییر جنسیت، موازنه‌ی مذکر و مونث در جامعه به هم می‌خورد و از آنجایی که این موازنه از سوی پروردگار عالم ایجاد شده است و تقدیر الهی بر این بوده است که هر فردی مونث یا مذکر به دنیا آید و تا آخر عمر خود را به همان جنسیت سپری کند و تغییر جنسیت، به نوعی این هماهنگی و نظم را برهم می‌زند؛ پس حرام و غیرمجاز است.

۴- حرمت و ممنوعیت از بین بردن اعضای بدن، چهارمین دلیل مخالفان تغییر جنسیت است. چنین استدلال شده است: از آنجایی که حرمت از بین بردن اعضای بدن از ضروریات است و کسی نمی‌تواند با از بین بردن عضوی از بدن خود، به خویش یا با از بین بردن اعضای بدن دیگری به او صدمه وارد کند؛ در نتیجه، تغییر جنسیت، عملی نامشروع است.

۵- دلیل دیگر نظریه ممنوعیت تغییر جنسیت، غیرمقدور بودن آن است. زیرا خداوند، انسان را مذکر و مونث آفریده است و هیچ قدرتی نمی‌تواند مذکری را به مونث و یا مونثی را به مذکر تغییر دهد. بنابراین، تغییر در ممیزات جنسی شخص، بوسیله‌ی عمل جراحی و تزریق

۱- برای دیدن دیدگاههای مختلف در این زمینه، به پایان نامه‌ی نگارنده با عنوان «بررسی تغییر جنسیت و آثار وضعی و تکلیفی آن در حقوق ایران» مراجعه شود.

بررسی جواز یا عدم جواز تغییر جنسیت از نظر شرعی و انواع آن کانون وکلای دادگستری استان مرکزی

هورمونهای جنس مخالف، موضوع مذکر یا مونث بودن وی را به هیچ وجه تغییر نمی‌دهد. پس تغییر جنسیت امری غیرمقدر و ناشدنی است و چون موضوع تغییر ناپذیر است؛ پس حکم آن نیز ثابت و غیرقابل تغییر است.

۶- دلیل آخر این گروه که حقوقدانان بیشتر طرفدار آن می‌باشند تا فقهاء، مخالفت تغییر جنسیت با مصالح عمومی است.

دکتر کاتوزیان معتقد است: «قواعدی که وضع بدنی شخص را در جامعه تعیین می‌کند، تنها به خاطر حفظ منافع او وضع نشده است؛ هدف مهم اینگونه قواعد، تأمین مصالح عمومی است. به همین جهت اشخاص نمی‌توانند برخلاف آنها با یکدیگر توافق کنند. چنانچه به وسیله ی قرارداد نمی‌توان تابعیت یا جنسیت کسی را تغییر داد.»^۲

ب: موافقان تغییر جنسیت و دلایل آنها

همانطوریکه بیان شد، تقریباً همه ی ادیان آسمانی و مذاهب به استثنای مذهب شیعه اسلام، تغییر جنسیت را حرام و غیرمجاز می‌دانند و همچنین تعداد معدودی از قدامی فقهای شیعه نیز به جهات دلایلی که سایرین عقیده بر حرمت تغییر جنسیت دارند؛ ایشان نیز رای به غیرمجاز بودن تغییر جنسیت داده‌اند.

۱- موافقان تغییر جنسیت، این امر را به طور مطلق مجاز و مشروع دانسته‌اند. ایشان در تفسیر و شرح آیه ی تغییر (آیه ی ۱۱۹ از سوره نساء) این نهی از تغییر را محدود به عده‌ای از اعراب جاهلیت دانسته‌اند که برخی حلالها را بر اساس اعتقاد خرافی خویش، حرام می‌کردند. از جمله: در مواقع خاص، گوش حیوان را می‌بریدند و یا چشم آن را درمی‌آوردند و از سوار شدن یا استفاده از گوشت حیوان حلال گوشت خودداری می‌کردند. این رسم جاهلی «بُتک» نام داشت. بنابراین، شأن نزول این آیه را فقط در این مورد خاص می‌دانند و تسری آن به تغییر جنسیت را نامعقول می‌شمارند. همچنین بر این عقیده‌اند که «تحریم حلال و تحلیل حرام» تغییر دین خداوند و مصداقی از تغییر «خلق الله» است و نه تغییر جنسیت.

به عبارت دیگر، آیه ی شریفه ناظر بر این نکته است که هر نوع تغییر و تبدیل که به منظور تشریح و بدعت‌گذاری در دین و شریعت باشد، حرام و مذموم است. و گرنه هرگونه تغییر و تبدیل بشر در عالم هستی، حرام و شیطانی نیست. همانطوریکه حفرتونل در کوهها، تصرف

۲- ناصر، کاتوزیان، حقوق مدنی، قواعد عمومی قراردادها، جلد چهارم، ص ۱۵۷

بررسی جواز یا عدم جواز تغییر جنسیت از نظر شرعی و انواع آن کانون وکلای دادگستری استان مرکزی

در جنگل ها، ورود به اعماق زمین و استفاده از معادن نفت و گاز و... که در طبیعت به دست توانای بشر صورت می پذیرد؛ به هیچ وجه ممنوع و حرام نیست.

۲- این که گفته شود «تغییر جنسیت» نوعی «تشبه» مرد به زن یا برعکس است، سخنی ناصواب است. چون «تشبه» مرد به زن و برعکس، به معنای شباهت داشتن در نحوه زندگی یا لباس پوشیدن یا تشبه در رابطه‌ی جنسی با حفظ اصل جنسیت است. اما تغییر جنسیت، یک نوع تغییر کلی و ماهوی است؛ به گونه‌ای که موضوع عوض می شود. در این حالت، اصلاً صدق تشبه نمی کند.

به عبارتی دیگر، در تشبه، مرد با حفظ جنس خود، شبیه زن می شود یا زن با حفظ جنس خود، شبیه مرد می شود. در حالی که تغییر جنسیت، تبدیل و تغییر موضوع است. بنابراین، «تغییر جنسیت» با «تشبه» متفاوت است.

۳- در خصوص حرمت از بین بردن اعضای بدن، موافقان تغییر جنسیت چنین استدلال کرده اند: حرمت و ممنوعیت از بین بردن اعضای بدن، یک حکم اولیه و ابتدایی است و کسی منکر ممنوعیت و مذمومیت از بین بردن اعضای بدن که هر کدام کارکرد مخصوص خود را دارند، نیست. اما وقتی امر واجب تری حادث شود و نسبت به این مهم، اهم باشد؛ اهم حاکم می شود و به عنوان حکم ثانویه، حکم اولیه را تخصیص می زند.

اکثر قریب به اتفاق موارد تغییر جنسیت که شامل ختنی جسمی و ختنی روانی می شود، تجویز تغییر جنسیت به عنوان درمان و مداوا به کار برده می شود و پرواضح است که در مقام درمان، خیلی از حرامها، حلال می شوند. بنابراین، زوال اندام تناسلی فرد بیمار، نه تنها حرام نیست، بلکه جایز و مباح است.

۴- یکی دیگر از دلایل مخالفان تغییر جنسیت، حرمت تغییر جنسیت به دلیل مخالفت آن با مصالح عمومی ذکر گردیده است.

به نظر می رسد که تغییر جنسیت، هیچ گاه با مصالح عمومی در تضاد نیست. هرگاه شخصی با توجه به تشخیص پزشکان و به دلیل داشتن اضطراب، به عمل جراحی تغییر جنسیت دست زند، رفتارش مصالح عمومی را تهدید نمی کند.

آری اگر تغییر جنسیت، بدون ضابطه و قانون باشد و عده‌ی زیادی از افراد جامعه بدان گرایش یابند و مانند یک بیماری مُسری در جامعه روه گسترش و شیوع باشد؛ مصالح عمومی و نظم اجتماعی دچار آسیب شده و باید جلوی آن را گرفت. حال آنکه تغییر جنسیت در بیشتر

بررسی جواز یا عدم جواز تغییر جنسیت از نظر شرعی و انواع آن کانون وکلای دادگستری استان مرکزی

کشورها همراه با شرایط و ضوابط خاص است و تنها عده‌ی بسیار کمی مجوز تغییر جنسیت می‌گیرند و در این حالت، هیچ آسیبی به مصالح عمومی وارد نخواهد شد.

۵- از جمله دلایل موافقان تغییر جنسیت، استناد به قاعده‌ی فقهی «تسلیط» است. از این قاعده، سلطنت انسان بر مال و بر نفس خویش را استنباط می‌کنند.

در حدیث منقول از رسول اکرم (ص)، صرفاً به تسلط بر اموال تصریح شده است: «الناس مسلطون علی اموالهم» و بر موضوع سلطنت بر «نفس» اشاره‌ای نگردیده ولی در بعضی از متون فقهی، واژه‌ی «انفسهم» به «اموالهم» عطف گردیده است. ظاهراً علت این امر آن است که در چند آیه از قرآن مجید، چنین عطفی وجود داشته است و نَسَاح و کاتبین متون مزبور، به دلیل اُنس با آیات مزبور، دچار چنین اشتباهی شده اند؛ اما فقهای معاصر با اضافه کردن قاعده‌ی اولویت، تسلط بر نفس را استنتاج کرده‌اند.^۳

۶- قاعده‌ی دیگر فقهی که موافقان تغییر جنسیت بدان تمسک جسته‌اند، «اضطرار» است. «الضرورات تبيح المحظورات» بنا بر این قاعده‌ی فقهی، «اضطرار» خیلی از ممنوعیتها را برمی‌دارد. بر فرض آنکه به طور مطلق، تغییر جنسیت را ممنوع و غیر مجاز بدانیم؛ در مورد ختنی (جسمانی و روانی) و همچنین کسانی که جنسیت پنهان دارند، اضطرار، مباح گرداننده است.

۷- قاعده‌ی دیگر فقهی که مورد استناد موافقان است؛ قاعده‌ی «نفی عسر و حرج» است. «عسر و حرج» به معنای شدت و ضیق می‌باشد. همان مشقت و سختی عرفی است که تحمل آن برای مردم مشکل بوده به نحوی که به طور عادت در کارهای خود زیر بار آن نمی‌روند.

بر حسب آنچه در کتب تحقیق و فتوایی فقهاء مشاهده می‌شود؛ هرگاه حکمی از احکام الهی مستلزم حرج و مشقتی باشد، حرجی که مردم در کارهای خود به طور عادت آن را تحمل نمی‌کنند، به موجب قاعده‌ی فوق‌الذکر، نفی شده است و این قاعده در تمامی ابواب فقه از عبادات و معاملات گرفته، تا سیاست جاری است.^۴

استدلال این قاعده نیز شبیه قاعده‌ی قبلی است.

۳- سیدمصطفی، محقق داماد، «قواعد فقه» بخش مدنی، ص ۲۳

۴- علی محمد، یثربی، در سنامه قواعد فقه استدلالی، ص ۲۱۶ و ۲۱۷

بررسی جواز یا عدم جواز تغییر جنسیت از نظر شرعی و انواع آن کانون وکلای دادگستری استان مرکزی

به طور کلی، موافقان تغییر جنسیت بر این عقیده اند که چون دلیلی بر حرمت این موضوع وجود ندارد، پس جایز است. چون اگر امری بخواهد حرام باشد؛ می بایست به طور دقیق در قرآن، روایات، اجماع یا عقل، حداقل یک دلیل قاطع و محکم بر حرمت داشته باشیم و از آنجایی که دلیلی بر حرمت نداریم، اصل «اباحه» است و اصل «جواز» است و می توان فتوا به جواز داد. البته شایان ذکر است که فقهای امامیه قائل به جواز مشروط می باشند که در انواع تغییر جنسیت به آن اشاره می گردد.

بخش دوم

انواع تغییر جنسیت

متقاضیان عمل جراحی تغییر جنسیت چهار گروه می باشند:

۱- افراد سالم و کامل

کسانی هستند که کاملاً متعلق به یکی از دو جنس زنان یا مردان می باشند و هیچ گونه مشکل زیستی ندارند و یا هیچ خصیصه ای از خصوصیات روحی و روانی جنس مخالف را در خود نمی بینند... معمولاً این گونه افراد از روی هوس، تنوع طلبی یا تمایلات زودگذر، خواهان تغییر جنسیت می باشند. به عبارتی دیگر، در این قبیل افراد، هیچ گونه بیماری جسمی یا روحی-روانی وجود ندارد و برای تغییر جنسیت، اضطراب یا توجیه عقلانی وجود ندارد. فقهاء متفق القول، قائل به حرمت و عدم جواز تغییر جنسیت این گروه می باشند. پزشکان و متخصصان روان پزشکی نیز تغییر جنسیت را برای افراد سالم و کامل، ضروری نمی دانند و با آن مخالفند. مصادیق خارجی این گونه تغییر جنسیت ها نیز بسیار اندک است.

۲- دوجنسی ها (هرمافرودیت ها)

هرمافرودیت، دوجنسی یا خنثی فردی است که هم اندام مردانه دارد و هم زنانه. به عبارتی، نرماده. یا اینکه هیچ کدام از ممیزات را ندارد که به ایشان «ممسوح» گویند و البته ممسوح نیز در جرگه ی دوجنسی هاست. شاید خنثی ها اولین گروهی باشند که عمل جراحی تغییر جنسیت بر روی آنها انجام شده باشد. زیرا قدمت «خنثی» همطراز پیدایش انسان است. در روایات و منابع فقهی، مبحثی تحت عنوان «میراث خنثی» از زمانهای بسیار گذشته وجود داشته است. از نظر کمیت اعمال جراحی تغییر جنسیت نیز بیشترین به این گروه تعلق دارد.

بررسی جواز یا عدم جواز تغییر جنسیت از نظر شرعی و انواع آن کانون وکلای دادگستری استان مرکزی

در عمل جراحی تغییر جنسیت خنثی، یکی از دو اندام تناسلی که ضعیف، کوچک یا غیر مناسب تشخیص داده شود، حذف و دیگری تقویت می‌شود. می‌توان گفت که غالب فقهای امامیه عقیده بر جواز شرعی تغییر جنسیت این گروه دارند. حتی فقهاء و حقوقدانان اهل تسنن که با تغییر جنسیت مخالف هستند؛ با تغییر جنسیت خنثی‌ها مخالفتی ندارند. زیرا در واقع، تغییر جنسیت خنثی به منزله‌ی معالجه و خروج شخص خنثی یا دوجنسی از بلا تکلیفی جنسی است.

پزشکان و متخصصان نیز عمل جراحی را برای اینان ضروری می‌دانند و با عمل جراحی تغییر جنسیت، تکلیف خنثی روشن می‌شود و به یکی از دوجنس مرد یا زن ملحق می‌شود.

اساساً خنثی‌ها دو گروهند:

الف: خنثی غیر مشکل (ظاهر)

این گروه را می‌توان از روی علائم و ویژگیهای ظاهری، مرد یا زن به حساب آورد. زیرا خصوصیات ظاهری یکی از دوجنس در ایشان غالب است و با توجه به این غلبه، خنثی‌های غیر مشکل، یا ذَکَر (مذکر) هستند و یا اُنْثی (مونث).

ب: خنثی مشکل (غیر ظاهر)

برخلاف خنثی غیر مشکل، خنثی مشکل را نمی‌توان از روی ویژگیها و ممیزات ظاهری، به یکی از دو گروه زنان یا مردان، شبیه دانست. بنابراین، ممکن است ممیزات هر دو گروه جنسی، به یکسان در وی هویدا باشند و یا برعکس، هیچ کدام از ممیزات دو گروه جنسی مرد یا زن را نداشته باشد.

متخصصان ابتدا با تکیه بر علوم مدرن پزشکی، باید جنسیت غالب چنین افرادی را تعیین نمایند و سپس در راستای این تشخیص، به عمل جراحی تغییر جنسیت دست بزنند. شایان ذکر است که اکثراً به جنس زن تبدیل می‌شوند. زیرا عمل جراحی تغییر جنسیت و تبدیل مرد به زن به مراتب راحت‌تر از تبدیل زن به مرد است.

بررسی جواز یا عدم جواز تغییر جنسیت از نظر شرعی و انواع آن کانون وکلای دادگستری استان مرکزی

از باب احکام تکلیفی دینی نیز شایان ذکر است که خنثی غیرمشکل، تکلیفش روشن است و از آنجایی که دین، حکم به ظاهر می‌کند، اگر خنثی غیرمشکل، ذکر باشد، مکلف به انجام تکالیف دینی مذکر است و برعکس. اما خنثی مشکل، واجب نیست که عمل جراحی تغییر جنسیت را الزاماً انجام دهد و مرد یا زن شود و از باب احتیاط، می‌بایست از محرمات هر دو جنس بپرهیزد و واجبات هر دو جنس را نیز به جای آورد. مگر آنکه عمل جراحی تغییر جنسیت بر روی وی انجام پذیرد که پس از آن، تکالیف جنسیت تعیین شده را بایستی به جای آورد.

۳- افراد دارای جنسیت پنهان

این قسم افراد، کسانی هستند که دارای جنسیت پنهانند. مثلاً فردی در ظاهر زن است و ویژگیهای ظاهری وی حکایت از زن بودن او دارد؛ اما در حقیقت مرد است و آلت تناسلی مردانه در حفره‌ی شکمی وی پنهان است و با عمل جراحی، آلت تناسلی ایشان ظاهر می‌شود. این دسته از افراد نیز مانند خنثی‌ها، از نظر شرعی مانعی برای تغییر جنسیت ندارند و مجاز می‌باشند و پزشکان نیز به راحتی به ایشان مجوز می‌دهند.

زیرا عمل جراحی برای اینان، نوعی معالجه است. به کار بردن واژه‌ی «تعیین جنسیت» یا «اصلاح جنسیت» به جای «تغییر جنسیت» برای این گروه مناسب‌تر است.

این افراد، معمولاً در سنین کودکی متوجه گرفتاری خود نیستند. اما وقتی بالغ می‌شوند، از آنجایی که به جنس مخالف تمایلی ندارند؛ متوجه نقص عضو خود می‌شوند و اغلب به تصور خود، چون چاره‌ای برای حل مشکلات خود نمی‌بینند، دست به خودکشی می‌زنند و اگر از مرگ رهایی یابند، تازه به نقض آنها پی برده می‌شود و برای چاره جویی به پزشک مراجعه می‌کنند و با راهنمایی پزشک معالج، از طریق مقامات قضایی به پزشکی قانونی اعزام می‌گردند. پس از تأیید پزشک قانونی، مقام قضایی حکم به تغییر جنسیت می‌دهد.

۴- ترانس سکسوال‌ها (ناراضیان جنسی)

ناراضیان جنسی که به تعبیر مختلفی همچون: «دگر جنس خواه»، «دگر جنس جو»، «ترانجسی» و «دگر جنس گرا» معروفند، بیماران روحی و روانی هستند که جنس فیزیکی و زیستی خود را منکرند و خودشان را در جنس مخالف می‌پندارند. این بیماری روانی، درجات مختلفی دارد. از خفیف شروع می‌شود و به شدید آن می‌رسد.

بررسی جواز یا عدم جواز تغییر جنسیت از نظر شرعی و انواع آن کانون وکلای دادگستری استان مرکزی

همه‌ی کسانی که دچار این بیماری هستند نیاز به عمل جراحی تغییر جنسیت ندارند. در مراحل اولیه خفیف این بیماری، با «روان‌درمانی» و یا روان‌درمانی به همراه «هورمون‌درمانی» علاج می‌شوند و روح و روانشان با جسمشان منطبق می‌گردد. درصد اندکی از این بیماران که بیماری شان مزمن و حاد می‌شود به طوری که ادامه‌ی زندگی بر ایشان غیرممکن می‌گردد؛ نیاز به عمل جراحی تغییر جنسیت دارند. این بیماری معمولاً پس از بلوغ نمایان می‌شود و فرد بیمار به شدت از بیماری رنج می‌برد به طوری که اگر به آن رسیدگی نشود؛ در پاره‌ای از موارد، فرد بیمار دست به خودکشی می‌زند و یا آلت تناسلی خود را قطع می‌کند. برای آنکه فردی ترانس سکشوال واقعی تلقی گردد، بایستی حداقل دوسال دارای حالت این بیماری باشد و روان‌درمانی و هورمون‌درمانی نیز چاره ساز نباشد و در نهایت متخصصان عقیده بر تغییر جنسیت ایشان داشته باشند.

نتیجه:

تغییر جنسیت، امروزه یکی از مسائل و موضوعات فقهی و حقوقی نوین است که به کمک جراحی‌های پیشرفته و مدرن صورت می‌پذیرد. دین مسیحیت و مذهب تسنن دین اسلام، اعتقاد به حرمت و عدم جواز شرعی آن دارند. سایر ادیان در این مورد ساکت می‌باشند. قدمای فقهای شیعی نیز مخالف تغییر جنسیت می‌باشند. به طور کلی، مخالفان بر این عقیده‌اند که این کار، عملی شیطانی است و «تغییر در ماخلق الله» محسوب می‌گردد؛ پس غیرمجاز و ممنوع است. دلایلی نیز برای اثبات عقیده خود دارند که در مورد آن بحث شد.

بررسی جواز یا عدم جواز تغییر جنسیت از نظر شرعی و انواع آن کانون وکلای دادگستری استان مرکزی

اولین فقیه شیعه که برخلاف قداما، حکم به جواز تغییر جنسیت داده است، آیت‌الله خمینی می‌باشد. ایشان در کتاب معروف خود «تحریر الوسیله» در قسمت پایانی جلد دوم تحت عنوان «مسائل مستحدثه» به بحث پیرامون این موضوع نسبتاً جدید پرداخته است و به طور مطلق، اعتقاد به جواز و مشروعیت تغییر جنسیت دارد. بعد از وی و به پیروی از ایشان، سایر فقهای امامیه معاصر نیز حکم به جواز داده‌اند. البته غالباً نظر به جواز مشروط داده‌اند و بسته به انواع تغییر جنسیت، نظر خود را اعلام داشته‌اند. متقاضیان تغییر جنسیت چهار طیف می‌باشند:

۱- افراد سالم و کامل:

اینگونه افراد مشکل یا نارسایی جسمی و حتی روحی-روانی ندارند و ممکن است از روی تنوع طلبی یا هوس، طالب تغییر جنسیت باشند. از نظر متخصصان، ضرورتی برای تغییر جنسیت افراد سالم و کامل وجود ندارد و به هیچ عنوان عمل جراحی تغییر جنسیت را برای اینان تجویز نمی‌کنند. متشرعین نیز جملگی عقیده بر حرمت و ممنوعیت تغییر جنسیت این دسته دارند.

۲- خنثی‌ها (دوجنسی‌ها):

اینگونه افراد به صورت همزمان هم‌اندام تناسلی مردانه دارند و هم زنانه. یا اینکه هیچ کدام از آنها را ندارند. (ممسوح) از نظر شرعی واجب نیست که خنثی حتماً تغییر جنسیت بدهد؛ اما تغییر جنسیت ایشان نیز مانع شرعی ندارد. متخصصان به راحتی جواز عمل جراحی برای این دسته از افراد صادر می‌کنند و تکلیف جنس آنها روشن می‌شود.

۲- افراد دارای جنسیت پنهان:

این گروه، جنسیت حقیقی شان با جنسیت ظاهری شان در تضاد است و اندام تناسلی حقیقی ایشان در حفره‌ی شکمی پنهان است و با عمل جراحی، هویدا می‌گردد. این طیف نیز مانند خنثی‌ها هم از نظر فقهی و هم از نظر پزشکی، مجاز به عمل جراحی تغییر جنسیت می‌باشند.

۳- ترانس سکسوال‌ها (ناراضیان جنسی):

این گروه از نظر فیزیکی، جسمانی و حتی ژنتیکی سالم و کامل محسوب می‌گردند. فقط از لحاظ روحی و روانی بیمارند. منکر جنسیت واقعی خودشان می‌باشند و به شدت علاقه به تغییر جنسیت به جنس مخالف دارند. این بیماری نادر است. از هر چهار صد هزار نفر در زنان یک نفر و از هر یک صد هزار نفر در مردان جهان، یک نفر مبتلی به این بیماری روانی است. غالب این بیماران، با روان‌درمانی و

بررسی جواز یا عدم جواز تغییر جنسیت از نظر شرعی و انواع آن کانون وکلای دادگستری استان مرکزی

هورمون درمانی، درمان می شوند و تعداد اندکی از ایشان که به روان درمانی و هورمون درمانی پاسخ مثبت نمی دهند به ناچار تحت عمل جراحی تغییر جنسیت قرار می گیرند. آیت الله خمینی به عنوان اولین فقیه شیعه که فتوی به جواز تغییر جنسیت ترانس سکسوال ها داده است؛ اولویت را به روح داده و معتقد است در تضاد بین جسم و روح، ارجحیت با روح و روان است. متخصصان نیز به عنوان آخرین راه کار، عمل جراحی تغییر جنسیت را برای این بیماران تجویز می کنند.

منابع و مأخذ

الف: منابع عربی

- قرآن

- الحلی، محقق، شرایع الاسلام فی مسائل الحلال والحرام، جلد ۳-۴، انتشارات استقلال، ۱۳۷۰
- الشهید الثانی، الروضه البهیة فی شرح المعه الدمشقیة، انتشارات مجد، چاپ دوم، آبان ۱۳۸۴
- الموسوی الخمینی، سید روح اله، تحریر الوسیله، جلد دوم، انتشارات مکتبه اعتماد الکاظمی، ۱۳۶۶
- المومن القمی، محمد، کلمات سدیده، انتشارات اسلامی، چاپ اول، ۱۴۱۵ هجری قمری

بررسی جواز یا عدم جواز تغییر جنسیت از نظر شرعی و انواع آن کانون وکلای دادگستری استان مرکزی

ب: منابع فارسی

۱- کتب

- آریانپورکاشانی، عباس و منوچهر، فرهنگ دانشگاهی انگلیسی - فارسی، دو جلدی، انتشارات امیرکبیر، چاپ دهم، ۱۳۷۰
- امامی، اسداله، ترجمه مباحث حقوقی شرح لمعه، نوشته شهید ثانی، انتشارات مجد، چاپ سوم، ۱۳۸۵
- امامی، اسداله، مطالعه تطبیقی نسب و تغییر جنسیت در حقوق ایران و فرانسه، انتشارات میزان، چاپ اول، بهار ۱۳۹۲
- امامی، سیدحسن، حقوق مدنی، جلد چهارم، انتشارات کتابفروشی اسلامیه، چاپ پانزدهم، بهار ۱۳۷۷
- پوینده، محمدجعفر، ترجمه اعلامیه جهانی حقوق بشر و تاریخچه آن، نوشته گلن جانسون، انتشارات نی، چاپ اول، ۱۳۷۷
- تبریزی، سیدیوسف، المسائل المستحدثه، جلد اول، انتشارات دفتر آیت‌اله سیدیوسف تبریزی (قم)، چاپ پنجم، ۱۴۱۸ هجری قمری
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر، ترمینولوژی حقوق، انتشارات گنج دانش، چاپ پنجم، زمستان ۱۳۷۰
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر، حقوق خانواده، انتشارات گنج دانش، چاپ چهارم، ۱۳۸۶
- دلیر، محسن، تغییر جنسیت آری یا نه؟ (درس خارج فقه یداله دوزدوزانی)، انتشارات شایبک، چاپ اول، زمستان ۱۳۸۷
- دیانی، عبدالرسول، حقوق خانواده، انتشارات میزان، چاپ اول، زمستان ۱۳۸۷
- رسولی، محمد، حقوق خانواده، انتشارات آوای نور، چاپ اول، ۱۳۸۶
- سید محمدی، یحیی، ترجمه آسیب شناسی روانی، نوشته ریچارد هالجین پی و سوزان کراس ویتبورن، جلد دوم انتشارات روان، چاپ هشتم، بهار ۱۳۹۰
- شیروانی، علی، ترجمه لمعه دمشقیه، نوشته شهید اول، انتشارات شایبک، چاپ شانزدهم، پائیز ۱۳۸۰
- صفایی، سیدحسین و امامی، اسداله، مختصر حقوق خانواده، انتشارات میزان، چاپ سی و دوم، پائیز ۱۳۹۱
- قراچه داغی، مهدی، ترجمه ی روانشناسی رشد، نوشته توماس، لیکونا، انتشارات دایره، چاپ ششم، بهار ۱۳۸۲
- قضایی، صمد، پزشکی قانونی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ سوم، خرداد ۱۳۷۳
- کاتوزیان، ناصر، دوره مقدماتی حقوق مدنی خانواده، انتشارات میزان، چاپ هفتم، تابستان ۱۳۸۹
- کاتوزیان، ناصر، قواعد عمومی قراردادها، جلد چهارم، انتشارات سهامی انتشار، چاپ ششم، ۱۳۹۰

بررسی جواز یا عدم جواز تغییر جنسیت از نظر شرعی و انواع آن کانون وکلای دادگستری استان مرکزی

- کریمی نیا، محمد مهدی، تغییر جنسیت از منظر فقه و حقوق، انتشارات مرکز فقهی ائمه اطهار علیه السلام، چاپ اول، ۱۳۸۹
- محقق داماد، سید مصطفی، قواعد فقه، جلد اول، انتشارات شابک، چاپ چهاردهم، ۱۳۸۵
- معین، محمد، فرهنگ فارسی، دوره ۶ جلدی، انتشارات امیرکبیر، چاپ شانزدهم، ۱۳۷۹
- منصور، جهانگیر، قانون مدنی ایران، انتشارات آگاه، چاپ دهم ۱۳۸۰
- موسوی همدانی، سید محمد باقر، ترجمه تحریر الوسیله، نوشته سید روح اله موسوی خمینی، جلد چهارم انتشارات دارالعلم چاپ چهارم، ۱۳۸۶
- یاسایی، مهشید، ترجمه رشد و شخصیت کودک، نوشته پاول هنری ماسن و همکاران، انتشارات مرکز، چاپ دوم، ۱۳۸۲
- یثربی، سید محمد علی، درسنامه قواعد فقه استدلالی (۱)، انتشارات شابک، چاپ اول، ۱۳۸۵
- یزدی، ابوالقاسم ابن احمد، ترجمه شرایع الاسلام، نوشته محقق حلی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ ششم، اردیبهشت ۱۳۷۲

۲- مقالات

- باریکلو، علی رضا، وضعیت تغییر جنسیت، مجله اندیشه های حقوقی، سال اول، شماره پنجم، زمستان ۱۳۸۲، صفحات ۶۸ - ۶۳
- کریمی نیا، محمد مهدی، تأثیر تغییر جنسیت بر ابقای نکاح، مجله فصلنامه فقه پزشکی، سال دوم و سوم، شماره ۵ و ۶، زمستان ۱۳۸۹ و بهار ۱۳۹۰
- کریمی نیا، محمد مهدی، تغییر جنسیت از منظر فقهی و حقوق، مجله خانه معرفت، شماره ۳۶، صفحات ۸۹ - ۸۰
- کلانتری، کیومرث و ابراهیمی، نصیبه، بررسی حقوقی تغییر جنسیت و مسئولیت کیفری راجع به آن، دو فصلنامه علامه، سال یازدهم، شماره ۳۲، بهار و تابستان ۱۳۹۰
- هاشمی، سید حسین، علامه فضل الله و تغییر جنسیت از منظر قرآن، فصلنامه پژوهش های قرآنی، شماره ۶۵-۶۶، بهار و تابستان ۱۳۹۰

ج: منابع دیجیتالی

- نرم افزار جامع فقه اهل بیت، کتابخانه تخصصی فقه، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، موسسه خدمات کامپیوتری نور، بهمن ۱۳۸۹